Bela bir ömür yaşadıq...

(Əvvəli 2-cl səh.)

can dilində yazmış, kiçik bir səhvə belə yol verməmişdir. Və bunu başqalarından da tələb etmişdir. 23 iyul 1968-ci il tarixli məktubunda yazır:

"...Çalış, əzizim. Bizə nə qalsa, vicdanla çalışmaqdan qalacaq, bizi də çox yaşadacaq. Mədəniyyətimizin divarına qoyduğumuz hər bir kərpic bizə fərəh verəcək ki, bu da ömrümüzü uzadacaq. Bir mülahizə ilə gör ki, yüz yaşına qədər biz nə qədər iş göra biləcəyik ...Biz çalışmalıyıq ki, bugünkü fəaliyyətimizdə gözüaçıq olaq, elə hərəkət edək ki, bizdən sonra gələnlər illər uzunu bizi yada salıb ha Noraşen "indiki Cəlilkənd" məktəbində müəllimlik etmiş, "Çay dostqahı" alleqorik pyesini qələmə almışdır. Məktəbin yerləşdiyi köhnə bina dağılırdı. H.Cəlilin 100 illiyi münasibətilə Naxçıvanda olanda Şərura gətdim. Həmin uçub-dağılan binanı rayon partiya komitəsinin birinci katibinə göstərdim. Katib söz verdi ki, binanı bərpa edib muzeya çevirəcəyəm...

...Martın 29-da muzeyin rəsmi açılışı oldu. Şərur camaatı ayağa qalxmışdı. Naxçıvan şəhəri də axışıb gəlmişdi. Muzeyin açılışı ümumxalq bayramına çevrildi...

...İnan mənə, bu muzey Nizami muzeyindən sonra Respublikada ikinci ədəbiyyat muzeyidir.

Əslində indiyədək Mirzə Cəlilin Tiflisdə, Bakıda, Naxçıvanda, Nehrəmdə, Şuşada, Kəhrizlidə, hətta Təbrizdə bəhs xatirə muzeyi olmalıydı. Lakin indiyədək yoxdur. Demək, bu Mirzə Cəlilin birinci xatirə muzeyidir. Özü də ədibin adına layiq muzeydir. İnşallah, yoltun Naxçıvana düşəndə gedib baxarıq. Bütün bunları seni sevindirmək üçün yazdım. Yazdım biləsən ki, el bir olsa, dağ oynadar yerindən..."

Əziz Şərif öz dostuna Nalçıkdən yazdığı bir məktubda doğma ata yurdunun, Naxçıvanın daha da çiçəklənməsi haqqında olan ən səmimi arzularını ifadə edir. İndi o məktubu oxuya-oxuya düşünürəm: "Ruhun şad olsun Əziz babə! Əgər gözlərini bir anlığa açə bilsəydin görərdin ki, arzuların çin olub. Bu gün Naxçıvan özünün intibah dövrünü yaşayır. Bu gün o, Avropanın bir çox şəhərləri ilə müqayisə edilə biləcək gözəlliyə malikdir. Qədim Naxçıvan həm də gənclərə. Yeni memarlıq üslubu ilə tikilmiş obyektlər, geniş, işıqlı küçələr üreyin istəyən kimidir."

Ruhun həmişə Vətən yanğısı ilə yaşamış, cismin də torpağında özün kimi çox sadə bir məzarda, ən başlıcası isə "müqəddəs qəbirlərin" yanında uyuyur. Bunu sən özün istəmişdin. Hələ 1973-cü ildə əzizlərinin uyuduğu məzarlığı ziyarət etdikdən sonra kənlündən onlara qovuşmağı keçirib yazırdın:

"Bir şeye diqqət etdim. Üçlüyə. Qardaşım Cavad 3 yaşında, atam Qurbanəli 63 yaşında, anam Nazlı 83 yaşında. Qaldı 4-cü 3. Görəsən bu kimə qismət olacaq".

Bu sənə qismət oldu. 93 yaşında öz axirət dünyana qovuşdun. İsteyin oldu.

Məktubları vərəqlədikcə sanki sehrli bir aləmə düşürsən. Odlu satirlərdən, bu böyük insanlarla həmsöhbət olmaqdan usanmırsan, doymursan.Satirlərdən onların isti nəfəsini, Vətən məhəbbəti ilə qaynayan gözlərinin və əllərinin hərarətini duyursan. Kövrək və ifalı baxışlar qulaqlarına sakitcə, hec kəsin eşidə bilməyəcəyi bir şəkildə fəxrlə pıçıldayır: "Biz belə bir ömür yaşadıq".

Fərqanə KAZIMOVA
filologiya elmləri namizədi, dosent

Onun işıqlı xatirəsi

Tanınmış şair, nasir, tərcüməçi, publisist Tofiq Mahmudun həyat tarixçəsi çox qısadır. Şahbuzda doğulub, Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU-nun) filologiya fakültəsini bitirib. Mədəniyyət Nazirliyində metodist kimi əmək fəaliyyətinə başlayıb, "Azərbaycan müəllimi" qəzetində müxbir, "Göyərçin" jurnalının redaksiyasında ədəbi işçi, məsul katib, baş redaktor vəzifəsində çalışıb. Hələ tələbəlik illərindən bədii yaradıcılıqla məşğul olan, ilk şeirlərini respublika qəzet və jurnallarında çap etdirən Tofiq Mahmud mətbutda işlədiyi müddətdə daha ciddi şəkildə yazıb-yaradıb. Şeirləri, nəsr əsərləri, publisistik yazıları, məqalələri ilə müntəzəm şəkildə mətbutda çıxış edib, kitabları bir-birinin ardınca nəşr olunmağa başlayıb. Onun ədəbi irsi "Yola çıxıram", "Dibçək", "Buzovna qayaları", "Utancaq oğlan", "Açıqdır pəncərəm", "Alpinistlər", "Meşədə səs", "Ana qucağı", "Qızımın sualları", "Dağlalar", "Ulduzlar, düşüncələr", "Pəncərəyə toxunan budaq", "Kəpənək gözəlliyi", "Mehəbbətim sirr deyil", "Yerə dağlan muncuqlar", "Bu işıqla qalacağam", "Şən şeirlər", "Yağış yağır dənizə", "Gecə qapı döyülür", "Uzaqda ucalan dağlar" və başqa kitablarında toplanıb. Nə qədər məqalələrin, publisistik yazıların, tərcümə əsərlərinin müəllifidir Tofiq Mahmud. Onun öz əsərləri də bir sıra dillərə tərcümə olunmuşdur. Uzun müddət Azərbaycan Yazıçılar Birliyi Uşaq və gənclər ədəbiyyatı şurasının sədri, keçmiş SSRİ Yazıçılar İttifaqı Uşaq və gənclər ədəbiyyatı şurasının üzvü, Azərbaycan Respublikası Uşaq Fondunun rəyasət heyatinin üzvü, həmin fondun Bakı şöbəsinin sədri vəzifəsində səmərəli fəaliyyət göstərən Tofiq Mahmud təkcə özünü düşünən insan deyildi. Azərbaycan uşaq və gənclər ədəbiyyatının ümumittifaq miqyasında nəşri və yayılmasında onun xidmətləri çox böyük idi. Qazaxıstanda, Özbəkistanda, Belorusiyada nəşr edilən Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyaları məhz Tofiqin təşəbbüsü, işgüzarlığı sayəsində araya-ərsəyə gəlmiş, nəfis tərtibatla nəşr olunmuşdu. Tofiq Mahmudu təkcə Azərbaycanda yox, onun hüdudlarından kənarda da çox yaxşı tanıyır, sevir, hörmət eləyirdilər. Son dərəcə zəhmətkeş, ədəbiyyatımızın yaranması və təbliğində yorulmaq bilmədən, böyük həvəslə çalışan Tofiq Mahmudun əməyi diqqətdən kənarda qalmamışdı. Ü. Azərbaycan Alt Soveti Rəyasət Heyatinin Fəxri fərmanı ilə təltif edilmiş, Respublika Komsomolu mükafatına layiq görülmüşdü.

Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının, uşaq mətbuatının inkişafında Tofiq Mahmudun əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. Uzun müddət "Göyərçin", jurnalında baş redaktor vəzifəsində çalışan Tofiq istedadlı gənclərin əsərlərinin çap olunmasında, təbliğində çox böyük işlər görmüş, səxavətlə həmin cavanların kitabları haqqında məqalələr yazıb çap etdirmişdir.

Tofiq Mahmudun poeziyası elə bil ki, işıqla, sevgi ilə, həyat eşqi ilə, gözəllik duyğuları ilə yoğrulub. Bu da təsadüfi deyildir. Çünki onun özü də son dərəcə işıqlı, nurlu, həssas, kövrək, qayğıkeş, mehriban, səmimi bir insan idi. Tofiqin ölüm xəbərindən sarsılan görkəmli şairimiz Məmməd Araz onu "Unudulmaz dost", "Gözəl insan", "Azərbaycan təbiətini çilğın bir ehtirasla sevən şair", "Böyük mərifət sahibi", "Qayğıkeş, təvazökar, həmənnasız insan" adlandırmaqda haqlı idi. Həyatın ancaq işıqlı tərəflərini görüb bədii sözə çevirmək Tofiq Mahmudun yaradıcılıq üslubu üçün seciyəvi bir cəhət idi.

Günəşlə bir olanda
Ölüm də düşmür yada.
Işıqlı duyğularla
Yaşayıram dünyada.

Tofiq Mahmudun bənzətmələri onun şeirlərini adlıkdan uzaqlaşdıran maraqlı bədii vasitələr kimi yadda qalır. Müəllif bu vasitə ilə öz kirki qəhrəmanlarının maraqlı portretlərini yaratmağı bacarır. Məsələn, "Dan ulduzu, bağban, güllər və ağaclar" şeri elə ilk misralarındaca oxucunun diqqətini cəlb edir:

Bağban qalxır yerindən
hər səhər il uzunu,
Qalxır ki, gözləriylə
görsün dan ulduzunu.
Bu dan ulduzu - bir nar,
Gecələrin qaranlıq budağından sallanar.

Bənzətmələr, bədii təsvir vasitələri Tofiq Mahmudun poeziyasındakı peyzajların da cazibədarlığını təmin edir:

Tala - ay işığında
təyyarə kəpənəyin
enmə, qalxma meydanı.
Tala - kinoteatrın
işıqlanan ekranı.
Salıb süd işığını
ağappaq bir tor kimi;
Ya kino göstərəcək,
Ya da kino çəkəcək
Ay operator kimi.

Daha sonra şair ay nuru altında cilvələnən talanı pərdələri açılan səhnəyə, ağacları tamaşaçılara, buludları burda gecələyən durnalara bənzədir.

Şairin İlisunun gözəlliyinə həsr elədiyi "Çoxdan görməsəm də man" şerinda də dağ kəndinin gözəliyi ümumi sözlərlə deyil, təşbehlər vasitəsi ilə yaradılır:

Qayalar görmüşəm ki, zirvədə otaq kimi,
Uzanıb qatar-qatar dağa sarı tağ kimi
Daş körpü yaradıbdır göyün yeddi qatında,
Burdan keçə bilərsən
Ya ildırım atında,
Ya bulud qanadında!

Tofiq çox zaman xarakterik bir misra ilə əks etdirmək istədiyi lövhəni oxucunun gözləri önünde canlandırmağı bacaran şairdir. Məsələn, onun "Liman kimi qalıb dəniz arxasında tələbəlik illərimiz" misrası şerin bütün mənə yükünü öz üstünə götürməya qadir poetik banzatmadır.

Yaxud "Yardımlıda payız" şerindəki aşağıdakı misralara nəzər salaq:

Ağac üstündəki yuvaya bir bax,
Quşlar uçub deyə onu qəm alıb.
Sanki yuva deyil, iri bir papaq
Atılıb budaqlar üstündə qalıb.

Bu və ya buna bənzər misralar həssas şair müşahidələrinin bəhrəsidir.

Tofiq Mahmudun şeir dili sadədir, aydındır, obrazlıdır. O, xalq dilinin inceliklərindən, məna çalarlarından məharətlə istifadə etməyi bacanır. Şeirlərində yeri gəldikcə omonimlərdən, antonimlərdən, sinonimlərdən bəhrələnma səriştəsi onun poeziyasının bədii dəyərini artıran vasitəyə çevrilir. "Atalar sözü" şerində oxuyuruq:

İçi almazla dolu,
Gövhərlə dolu sandıq.
Onu həyatımızın,
Onu tanximizin
Parlaq güzgüsü sandıq.

Əlbəttə, bir yubiley məqaləsində də Tofiqin şeirlərinin sənətkarlıq xüsusiyyətləri haqqında ətraflı danışmaq imkan xaricindədir. Ancaq çəkinmədən deyə bilərəm ki, onun qələmindən çıxan rəngarəng strukturlu poetik nümunələr tədqiqatçıya söz demək, fikir və mülahizə irəli sürmək üçün xeyli material verə bilər.

Tofiq Mahmud Azərbaycan təbiətini çox sevirdi. Doğma torpağımızı, kəndlərimizi, şəhərlərimizi, meşələrimizi, dağlarımızı, yaylaqlarımızı qarış-qarış gəzən şair görüb-duyduqlarını vurğunluqla tərənnüm edir, elə bil ki, özü üçün poetik gündelik yazırdı. Onun "Açıqdır pəncərəm", "Mən gedirəm, gedəcəyəm", "Gözəllik qucağında", "Yardımlıda payız", "İsa bulağı", "Axır Həkəri çayı", "Yaman istəyirəm", "Maralgölə", "Sönməyən ocaq", "Mənim ana torpağım", "Qubadlıda leysan", "Qısır lövhələri", "Buzovna qayaları", "Qışda dağ meşəsi", "İydə ağacı", "Ceyranbatan" və s. şeirlərində Azərbaycan torpağı vurğunluqla tərənnüm olunur. Şairin "Məhəbbətim sirr deyil" kitabına ön söz yazan Məmməd Araz çox doğru qənaətə gəlirdi ki, "T.Mahmudun yaradıcılığında doğma yurda bağlılıq mühüm yer tutur. O, sadəcə olaraq coğrafi mənzərələri varaqlamır. Poetik dillə onun zəhmət adamlarından, sevinc və qayğılarından söhbət açır. Bu torpağın Kürü - Arazı boyunca hərəkət edərək göz oxşayan, yadda qalan lövhələr yaradır".

Tofiq Mahmudun ictimai-siyasi mövzuda yazdığı şeirlərin mayasında, cövhərində o taylı, bu taylı Azərbaycanın birliyi ideyası, xalqımızın taleyüklü problemlərinin bədii əksi məsələləri ön planda dayanır. Sevgi lirikasında ise təmiz bir qəlbə sevən, məhəbbəti yolunda hər şeyə hazır olan həssas bir insanın ürək döyüntüləri eşidilməkdədir. Şairin müxtəlif mövzulu, müxtəlif problematikalı şeir və poemalarının əksəriyyətinda onun vətəndaşlıq mövqeyi, xeyirxah əməlləri, işıqlı arzuları aydınca seziləməkdədir.

T.Mahmudun uşaq ədəbiyyatı sahəsində xidmətləri daha böyükdür. Onun müasirlərimizin, elece də keçmişdə yaşayan insanların həyatını əks etdirən hekayələri, nağılları, povestləri indi də öz aktuallığını itirməyən mövzularda yazılmışdır. Şeirlərində uşaqların şirin şeirləri dünyası, onların arzu və düşüncələri öz bədii əksini tapmışdır. Poetik əsəri xarakterik detallar üzerinde qurmaq, predmeti səciyyəvi cəhətləri ilə, sadə, eyni zamanda obrazli dilla tanıtmaq cəhdi Tofiqin əksər uşaq şeirləri üçün səciyyəvi üslub elementidir.

Günəşin nəğməsi var,
Şüa-şüa işıqlar.
Bu od rəngli nəğməni
Sevir bütün uşaqlar.
Nəğmə kimi yayılan
Hər şəfəq bir incidir,
Uşaqların gülüşü,
Fərəhi, sevincidir.
Qızıldüllə çevrilir
Üzündə, yanağında,
Nəğmə olub səslənir
Qəlbində, dodağında.
Təbəssümə çevrilən
Bu şəfəqlər gözəldir,
Hörə-hörə uşaqlar
Qızıl qələng düzəldir.
Bütün dünya eşidir
Balaların səsini.
Onlar üçün oxuyur
Günəş öz nəğməsini.

Tofiq Mahmudun yaradıcılığı üçün sujetli əsərlər də mühüm yer tutur. Poema onun yaradıcılığı üçün aparıcı janrlardan biridir. Onun istər uşaqlar, istərsə də uşaqlar üçün yazdığı "Dəniz və bir damla göz yaşı", "Qarınələr", "Son nəğmə", "Əlvida dağlar", "Kəpənək qız", "Bir genc haqqında ballada", "Meşədə qalan nəğmə", "Üç qız", "Fırtına gözəlliyi", "Sədaqətli günlər", "Yaxşılıq və paxıllıq", "Alpinistlər", "Süsən gəzir Abşeronu", "Meşədə səs", "Styopa dayı Bakıya gəlib", "Taksi sürücüsü" "Xeyirxah dələ" poemaları göstərir ki, onun bu sahədəki axtarışları da uğurludur.

Tofiq Mahmudun nəsr əsərləri də çoxdur. Onun istər uşaqlar, yeniyetmələr, istərsə də böyüklər üçün yazdığı hekaya və povestlərdə xeyirxahlıq motivləri ön plandadır. Şeirlərindən fərqli olaraq bu tipli əsərlərində müəllif öz fikir və düşüncələrini təsvir elədiyi hadisələr fonunda vermeyə çalışır və buna nail olur.

Tofiq Mahmudun tərcümələri də uğurludur. Onun rus və bir sıra dünya xalqlarının ədəbiyyatından tərcümə elədiyi əsərlər dilimizdə çox gözəl səslənir. Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, əsərləri bir sıra dillərə tərcümə edilən Tofiq Mahmud Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının nəinki ölkəmizdə, habelə xaricdə təbliğində də çox böyük xidmətləri olan bir insandır.

Tofiq müəllimin arzuları çox idi, ancaq vəfasız ömür onun yaradıcılıq planlarının hamısını reallaşdırmağa imkan vermədi. Ancaq nə qədər şeirlər, poemalar, nağıllar, hekayələr, povestlər, məqalələr, tərcümə əsərləri T.Mahmuddan bizə yadigar qalmışdır. Onun əsərlərinin üçcildliyi çap ərəfəsindədir, tezliklə işıq üzü görecək. Əsərləri orta məktəb dərsliklərinin bəzəyinə çevrilib.

Bu gün ömür sürən insan
Sabah ulduz olacaq.
Arzuları nağıl kimi
Yer üzündə qalacaq...

Həmişə böyük, işıqlı arzularla yaşayan, vətani, insanları dərin məhəbbətlə sevən, əsərləri ilə insanları xeyirxahlığa səsləyən Tofiq Mahmud sanki bu misraları elə özü üçün yazıb. İndi onun özü də nağıllar dünyasının sakininə çevrilib.

Təskinliyimiz budur ki, həyatda həmişə işıqlı duyğularla yaşayan, özündən sonra zəngin ədəbi irs qoyub gedən, dost-tanışın məhəbbətlə, hörmətlə xatırladığı qələm dostumuzun işıqlı xatirəsi həmişə bizimlədir.

Rafiq YUSİFOĞLU

Yazıçılar Birliyində

Jurnalın təqdimatı

Oktyabrın 26-da Yazıçılar Birliyinin Natəvan klubunda "Yada düşdü" adlı ədəbi-bədii, nostalji jurnalın ilk sayının təqdimatı keçirildi. Mərasimi AYB-nin birinci katibi, xalq şairi Fikrət Qoca açaraq dedi: "Belə bir məşhur deyim var ki, əlyazmaları yanmır. Onlar müəyyən bir zaman, ömür-gün kəsiminin silinməz-pozulmaz izləri kimidir." Bu gün təqdim olunan jurnalın havası daha çox o qədsal dünyadan, duyğudan gəlir. İnsanların, xüsusilə sənətkarların ömür yoluna, fəaliyyətinə həmdə dövrün, zamanın gözüylə, meyarları ilə yanaşmaq lazımdı. "Yada düşdü" məhz deyilən dəyərlərin daşıyıcısı olaraq çox maraqlı və yeni bir mərhələnin ilkinidir..."

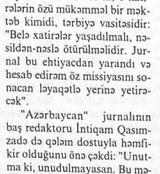

Yazıçı Yasif Nəsirli yazıçı-publisist Nahid Hacızadənin baş redaktorluğu ilə işıq üzü görən "Yada düşdü"nün yada saldığı görkəmli sənətkarlarımız haqqında səmimi ürək sözlərini dilə gətirdi, jurnalın fəaliyyətinə uğurlar arzuladı.

Tanınmış şair Oqtay Rza çıxışında vurğuladı ki, bu dərginin ilk sayının işıq üzü görməsindən xeyli əvvəl onun sorağını almışdım: "Yaxın günlərdə səhhətimdə bağlı xəstəxanada yatdığım anda belə jurnalın hansı görkəmdə çıxacağı məni çox maraqlandırdı. Artıq ilk say aldədir. Çox zövqlə tərtib olunub, materiallar cəlbedicidir. Mənim üçün özəl olan bir cəhət də var ki, sağ olanlardan təkcə bəndəniz haqqında xatirələr bu sayda yer alıb."

Jurnalın baş redaktor müavini Zülfüqar Şahsevənli çıxışında qeyd etdi ki, ədəbiyyatımızda xüsusi yeri olan görkəmli sənətkarlarımız haqqında ela dəyərli xatirələr var ki, o xatirələrin özü mükəmməl bir məktəb kimidi, tərbiyə vasitəsidir: "Belə xatirələr yaşadılmalı, nəsildən-nəsilə ötürülməlidir. Jurnal bu ehtiyacdan yarandı və hesab edirəm ki missiyasını sonacan İyaqoğlu yerinə yetirəcək".

"Azərbaycan" jurnalının baş redaktoru İntiqam Qasımzadə də qələm dostuyla həmfikir olduğunu önə çəkdi: "Unutma ki, unudulmayasan. Bu mənada belə bir jurnalın işıq üzü görməsini təbii sayıram. Bu, gözlənilən bir gəlişdi. Elə böyük şəxsiyyətlər var ki, onları zaman-zaman öyrənmək, yada salmaq lazımdır. Bu jurnalın kökü var, toxumu çoxdan səpilib və təbii ki, Nahid müəllimin ötənlərə vəfadarlığı da əsas rolunu oynayıb. Arzu edərdim ki, cəmiyyətimizdə xüsusi xidməti olan ən müxtəlif, fərqli insanların ömür yolunun salnaməsi bu jurnaldan keçsin".

Yazıçılardan Firuz Mustafa, Ələvsət Başirli, "Ulduz" jurnalının baş redaktoru Elçin Hüseynbəyli, jurnalistlərdən Ələkbər Şəhrli, Kamil İsmayıl, şairlərdən Ağacəfər Həsənli, Ramiq Muxtar, Fərqanə, İbrahim İlyaslı, filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusifli, rəssam Nəvai Məmmədoğlu da yeni nəşrin məziyyətlərindən səmimiyyətlə söz açdılar.

Tanınmış şair İlyas Tapdıq yeni nəşri yerinə düşən, gözlənilən çap faktı kimi dəyərləndirdi, təqdim edilən yazıların dəyərli məqamlarını inceləd.

Sonda jurnalın təsisçisi Nəzakət Məmmədova, baş redaktoru Nahid Hacızadə yeni nəşrin təqdim edilməsinə şərait yaratdığına görə AYB-nin rəhbərliyinə, mərasimə qatılanlara və iştirakçılara təşəkkür etdilər.

Sərvaz